

О. О. Чучко, студент групи ПЗП-20-3 (*ХНУРЕ, Харків*)

Л. І. Бадєєва, канд. іст. наук, доц. (*ХНУРЕ, Харків*) – науковий керівник

ВАСИЛЬ СТУС ЯК МИТЕЦЬ, ЩО БОРОВСЯ ЗА НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

In this article I am trying to describe the impact that Vasyl Stus had on the national revival of Ukraine, value of his hard work and the heritage that he has left for Ukrainians across generations. He is the man to look up to for the people of Ukraine in the time of national crisis. The effort that he has put into resurrecting a national spirit cannot be undervalued. It could be even said that his work is one of the reasons that Ukraine is independent today. That's why I chose to examine and explore his biography, works, other scientists' studies on the matter. I want Ukrainians to be aware who they should be thankful to.

Останнім етапом національного відродження України було дисидентство. Митці, студенти, звичайні люди, які боролися за демократизацію суспільства, вільний розвиток української мови та культури, реалізацію прав українського народу на власну державність. Чи не найяскравішим представником українського дисидентства без сумніву можна назвати Василя Стуса. Вивченням впливу цього митця на національне відродження України та його біографії займалися: В. Т. Кіпіан, Д.В. Чобіт, Р.С. Титикало й І. Костін та ін. Автори ставили за мету – розкрити досі не піддані розголосу факти з біографії.

Хоч і народився Стус на Вінниччині, з двох років він жив у Сталіно (нині Донецьк). Школу закінчив із срібною медаллю, Потому вступив на історико-філологічний факультет педагогічного інституту, де безперестанно працював у бібліотеці, вже тоді став членом літературного об'єднання – «Обр'ю». З молодих років він уже захоплювався літературою та поширенням української в маси. Закінчивши 1959 навчання з червоним дипломом, три місяці працював учителем української мови й літератури в селі Таужне, після чого два роки служив у армії на Уралі. Саме під час навчання і служби він почав писати вірші. Тоді ж він для себе відкрив німецьких поетів Гете і Рільке, переклав сотні їх творів, але згодом всі переклади було конфісковано й втрачено. У 1959 році в «Літературній Україні» опублікував свої перші вірші з напутнім словом Андрія Малишка.

У 1961–1963 роках викладав українську мову та літературу в середній школі в Горлівці. У 1963 став редактором газети «Соціалістичний Донбас», де пропрацював 7 місяців, доки не поїхав до Києва навчатися до Інституту літератури ім. Т. Шевченка. За час перебування в аспірантурі підготував і здав до видавництва першу збірку творів «Круговерть».

На цьому закінчилося «дитинство» Стуса. Його «доросле життя» почалося з перших його кроків у дисидентстві. 4 вересня 1965 року, під час прем'єри фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків», у кінотеатрі «Україна» в Києві, взяв участь в акції протесту. Стус разом з Іваном Дзюбою, В'ячеславом Чорноволом, Юрієм Бадзьом закликав партійних керівників і населення столиці засудити арешти української інтелігенції, що стало першим громадським політичним протестом на масові політичні репресії в Радянському Союзі у післявоєнний час. За участь у цій акції його відраховано з аспірантури. Хоч митцю й прийшлося змінити безліч професій, а через дисидентську діяльність його твори не друкували, наступні 7 років стали найщасливішими у його житті, як казав сам митець. Але згодом цій фортуні прийшов кінець.

12 січня 1972 року – перший арешт; впродовж майже 9 місяців поет перебував у слідчому ізоляторі. Саме тоді було створено збірку «Час творчості». На замовлення КДБ, твори Стуса прорецензував старший науковий співробітник Інституту літератури ім. Шевченка Арсен Каспрук. Поетичну збірку «Зимові дерева» він назвав поетикою «декадансу, ідейного занепаду», «Нормальна неупереджена людина прочитати її може лише з обридженням, із зневагою до „поета“, що так порочить свою землю і свій народ». На початку вересня 1972 київський обласний суд за звинуваченням в «антирадянській агітації й пропаганді» засудив Стуса до 5 років позбавлення волі і 3 років заслання. Весь термін ув'язнення перебував у мордовських таборах, де його катували та знущалися над ним представники КДБ. Більшість віршів, що Стус писав у таборі, вилучалася і знищувалась, лише деякі потрапили на волю через листи до дружини. З ув'язнення звернувся із заявою до Верховної Ради СРСР з відмовою від громадянства: «...мати радянське громадянство є неможливою для мене річчю. Бути радянським громадянином – значить бути рабом...».

Повернувшись до Києва, Стус не полишив дисидентської діяльності, доказом чого свідчить його вступ до УГГ. Разом із цим через підірвану митецьку репутацію попри розхитане здоров'я гроші заробляв на заводі.

У травні 1980 був знову заарештований, визнаний особливо небезпечним рецидивістом і у вересні засуджений на 10 років примусових робіт і 5 років заслання. Відмовився від призначеного йому адвоката Віктора Медведчука зі словами «Другий прокурор мені не потрібен», намагаючись самому здійснити свій захист. За це Стуса вивели із зали суду і вирок зачитали без нього. Таким чином, у Стуса було вкрадене належне йому за законом «останнє слово».

Стусові, що з листопада 1980 перебував у таборі, заборонили бачитися з родиною, останнє побачення було навесні 1981. Однак його записи 1983 року вдалося переправити на Захід. 1985 року українська діаспора намагалась висунути Василя Стуса на здобуття Нобелівської премії з літератури, але не

встигла підготувати всі матеріали відповідно до процедури номінації. Табірними наглядачами знищено збірку «Птах душі» з приблизно 300 віршами Стуса. На знак протесту проти жорстокого поводження табірної адміністрації з політв'язнями він кілька разів оголошував голодування. У січні 1983 року, за передачу на волю зошита з віршами, на рік був кинутий у камеру-одиночку. 28 серпня 1985 року Стуса відправили до карцеру за те, що він, читаючи книгу в камері, сперся ліктем на нари (хоча це й не порушення режиму; офіційна причина, за свідченням співв'язнів поета, була наклепом). На знак протесту він оголосив безстрокове сухе голодування. Помер уночі проти 4 вересня, можливо, від переохолодження. За офіційними даними, причина смерті – зупинка серця. Товариш Стуса, також колишній політв'язень, Василь Овсієнко нарівні з цією версією висував припущення про загибель від удару карцерними нарами, цілком імовірно, навмисне влаштовану наглядачами.

Дружина отримала повідомлення про смерть чоловіка вранці п'ятого вересня. Всупереч її проханню, поховання відбулось без присутності рідних. Смерть поета приховувалась радянською владою від його друзів-дисидентів до середини жовтня. Права на перепоховання адміністрація не надавала до завершення терміну ув'язнення. Особисті речі Стуса також здебільшого не повернулись до його родини. Тільки у листопаді 1989 року завдяки клопотанням рідних і однодумців, поета перепоховали в Києві на Байковому кладовищі. До нас дійшли тільки 5 збірок його віршів: «Круговерть» (1965), «Зимові дерева» (1970), «Веселий цвинтар» (1971), «Час творчості/Dichtenszeit» (1972), «Палімпсести» (1971–1977, опублікована 1986).

Таким чином, розкриваючи біографію Василя Стуса, ми бачимо увесь його спадок та непосильний труд, усе, що він поклав на вівтар, заради нашої незалежності права на волевиявлення в нашій державі. Він став обличчям народу, як це свого разу зробив Шевченко, але, як Кобзар не застав часу без панщини, так і сам Стус не застав незалежної України, до створення якої він приклав не тільки руку, а й душу.

Тож збережімо пам'ять про нього та інших наших національних героїв – людей, що доклали безліч зусиль заради того, щоб ми з вами, тобто українці, жили у своїй незалежній державі та розмовляли своєю неповторною милозвучною мовою. Тільки завдяки ним ми маємо сьогодні право називати себе українцями.

Література

1. Кіпіані В. Справа Василя Стуса. 2019. 668 с.
2. Чобіг Д. Нарцис. 2001. 89 с.
3. Титикало Р., Костін І. Стус без шансу на захист: ведмежа послуга Медведчука», 2016.